

Ἄρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰσοδικὸν* (στοιχεῖα λειτουργικῆς βιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία), Ἄγ. Ὅρος 1974.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ μετὰ χειρᾶς πονήματο; καὶ Καθηγούμενος τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα, Ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος Γοντικᾶκης, εἶναι γνωστὸς εὐρύτατα ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὡς μία τῶν πλέον φωτεινῶν μορφῶν τοῦ συγχρόνου ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀγαθὴ φήμη τοῦ ἀνδρὸς τούτου οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε εἶχε σχέσιν μὲ συγγραφικὴν δρασίαν. Μετὰ τὰς ἐν

Ἀθήναις καὶ ἐν Παρισίοις λαμπρὰς σπουδὰς ἐγκατεβίωσεν εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἀγ. Προδρόμου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων, ἔνθα ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τοῦ Γέροντός του Μοναχοῦ Παΐσιου, ἐπεδόθη εἰς τὴν κατὰ Θεὸν ἡσυχίαν. Καὶ θὰ παρέμενεν ἀσφαλῶς ἀκόμῃ κρυπτόμενος ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Γέροντος Παΐσιου, ἐὰν ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ ἀνασυγκροτήσεως τῆς πρὸς καιρὸν χειμασθείσης Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα δὲν ἐπέβαλεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅπως τοποθετήσῃ τοῦτον Ἠγούμενον τῆς ἐν λόγῳ Μονῆς, ἀπὸ ἰδιορρύθμου εἰς κοινόβιον μετατραπείσης. Δὲν συνεπληρώθη ἀκόμῃ πενταετία ἀπὸ τῆς ἀλλαγῆς ταύτης καὶ ἤδη ἡ Μονὴ Σταυρονικήτα ἔχει καταλάβει πρὸ πολλοῦ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν εὐλαβῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Ὁρους θέσιν νοσταλγικοῦ προσκυνήματος. Ὁ γόνιμος διάλογος καὶ ἡ κατανυκτικὴ λατρεία εἶναι τὰ χαρακτηριστικώτερα γνωρίσματα τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐστίας. Ὁ Γέρον Παΐσιος ὅμως, ὅστις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ Πνευματικὸς τόσον τοῦ Ἠγουμένου ὅσον καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐκλεκτῆς ἀδελφότητος, δὲν ἀκούει εὐχαρίστως ὅσα περὶ αὐτῶν λέγονται καὶ γράφονται κατὰ καιροὺς ἀγαθὰ, διότι φοβεῖται τὸν ἔπαινον τοῦ κόσμου. Θεμελιῶδες ἀξίωμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς θεωρεῖ τὸ ὅτι «ὁ μοναχὸς κρύπτει ἑαυτὸν καὶ μόνον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τὸν προδίδει». Κατ' ἐπανάληψιν ἠκούσθη διαμαρτυρόμενος πρὸς ἐπαινοῦντας τὸ ἐν Σταυρονικήτα ἔργον: «Ἀφήσατε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀγωνισθοῦν τὸν ἀγῶνά των. Δὲν τοὺς κάμνετε καλὸν ἐπαινοῦντες. Εἶναι ὡσὰν νὰ ἐπισημαίνετε εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸν στόχον, πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ στρέψῃ τὰ πυρὰ του. Τὸ Ὁρος ἄλλωστε εἶναι πάντοτε ἀνεξάντλητον εἰς τιμίους ἀγωνιστὰς τοῦ πνευματικοῦ στίβου, ἀσχέτως ἐὰν τοὺς γνωρίζει ἢ ὄχι ὁ κόσμος. Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐπαινῆται μία μόνον ἐστία. Τοῦτο καταντᾷ βλασφημία διὰ τὸ Ἅγιον Ὁρος».

Ἀπαραίτητον ἦτο νὰ ἐκτεθοῦν εἰσαγωγικῶς πάντα τὰ ἀνωτέρω διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὸ πνευματικὸν κλῆμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκυοφορήθη τὸ πρῶτον τοῦτο βιβλίον τοῦ Καθηγουμένου τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα.

Πρόθεσις τοῦ συγγραφέως δὲν εἶναι νὰ παρουσιάσῃ προσωπικὴν συμβολὴν εἰς τὸν σύγχρονον θεολογικὸν διάλογον καὶ τὸν ἐκδοτικὸν ὄργασμὸν τῶν ἡμερῶν μας. Δὲν ἔχει νὰ ἐκθέσῃ ἰδικὰς του ἀπόψεις πρὸς εὐρυτέραν θεολογικὴν συζήτησιν. Θήραμα τῆς ἀναζητήσεως καὶ νοσταλγίας του δὲν ὑπῆρξε τὸ ἐπὶ μέρους, τὸ κλασματικόν, ἀλλὰ τὸ καθόλου, δηλ. τὸ καθολικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ μόνον ὀρθόδοξον. Παραφράζων τὸν μέγαν ἀγιορείτην θεολόγον τοῦ ἰδ' αἰῶνος Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, παρατηρεῖ ἐπιγραμματικῶς: «Σὲ κάθε λόγο ὑπάρχει ἀντίλογος. Σὲ κάθε ἀποψη ὑπάρχει μιὰ ἄλλη. Ἄλλὰ ποιὸς ἀντίλογος μπορεῖ

νά σταθῆ μπροστά στὴ ζωὴ ποὺ ξεπερνᾷ τὸν ἄνθρωπο;» (σ. 24). Εἰς τὴν ζωὴν λοιπὸν ἐπιθυμεῖ νὰ μύσῃ τὸν ἀναγνώστην ὁ Ἑγούμενος Βασίλειος. Ἡ ζωὴ ὅμως δὲν εἶναι ποτὲ ἀκεραία, ὅταν δὲν ἔχει ἀποκατασταθῆ ὁ ἄνθρωπος λατρευτικῶς πρὸς τὸν δοτῆρα τῆς ζωῆς. Μόνον μὲ «κεκαθαρμένας αἰσθήσεις» ἱκανοῦται ὁ ἄνθρωπος νὰ λάβῃ πεῖραν τῶν πραγματικῶν διαστάσεων τοῦ θαύματος τῆς δημιουργίας καὶ τῆς λυτρώσεως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ βιβλίον τοῦτο ὕμνεϊ, δὲν περιγράφει συγκροτεῖ, δὲν ἀναλύει.

Ἦδη αὐτὸς ὁ τίτλος *Εἰσοδικόν*, ὁ ὁποῖος τόσον ἀριστοτεχνικῶς ἐπελέγη ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῆς λατρευτικῆς πράξεως—ὅπως ἄλλωστε καὶ οἱ περισσότεροι τίτλοι τῶν ἐπὶ μέρος παραγράφων—ἐπισημαίνει τὸν δοξολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔργου. Ἐὰν ἔγραφεν ὁ Ἄρχιμ. Βασίλειος ὡς ἐρευνητῆς τοῦ σπουδαστηρίου, ἀσφαλῶς θὰ ἐπέγραφε τὸ βιβλίον του «Εἰσαγωγή». Ἐπειδὴ ὅμως ἔχει ἔντονον τὸ αἶσθημα ὅτι καὶ συγγράφων ἱερουργεῖ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποδώσῃ ἐπιτυχέστερον τὴν ἐν προκειμένῳ λειτουργίαν παρὰ μὲ τὸν ὄρον *Εἰσοδικόν*. Διότι οὕτω καλεῖται, ὡς γνωστὸν, ὁ ὕμνος τὸν ὁποῖον ψάλλει ἐν κατανύξει ἢ εὐχαριστιακῆ κοινότης κατὰ τὴν «Εἰσοδον» εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν διὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὴν εἰσοδον τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον «ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσι».

Ὁ ἐκτενέστερος ὑπότιτλος τοῦ βιβλίου (στοιχεῖα λειτουργικῆς βιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία) προδιαγράφει μὲ καταπλήσσουσαν πυκνότητα καὶ ἀκριβολογίαν δογματικοῦ ὀρισμοῦ ὀλόκληρον τὸ περιεχόμενον τῶν σελίδων ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἀντικατοπτρίζει τοῦτο ὄχι μόνον καθ' ὕλην, ἀλλὰ πρὸ πάντων κατὰ τὴν ὀργανικὴν σχέσιν τῶν ἐπὶ μέρος στόχων τῆς πρὸς ἀνάπτυξιν θεματολογίας.

Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἐνόμιζεν ὁ ἀπληροφόρητος ἀναγνώστης ὅτι ὁ συγγραφεὺς, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἀτέρμονος περὶ ἐνότητος συζητήσεως τῶν διηρημένων χριστιανῶν, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὸ θέμα τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ μίαν ἀκόμη ἐπὶ μέρος σκοπιάν, ἥτοι ἐξ ἐπόψεως τῶν δεδομένων τῆς θείας λατρείας. Οὐδὲν ὅμως τούτου ἀναληθέστερον. Ὁ Ἑγούμενος Βασίλειος δὲν ἐκλαμβάνει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς μίαν ἐπὶ μέρος ιδιότητα αὐτῆς, κατὰ τὸν συνήθη στατικὸν τρόπον τῶν σχολαστικῶν θεολογικῶν ἐγχειριδίων. Ὁμιλεῖ σαφῶς καὶ λίαν χαρακτηριστικῶς περὶ «τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος», τὸ ὁποῖον, ὅταν ὑπάρχῃ τὸ λατρευτικὸν φρόνημα, βιοῦται ὑπὸ τῶν πιστῶν εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς, ἀνεξαρτήτως ἐὰν διάγουν

οὗτοι ἐν τῷ ναῷ, ἐν νηπτικῇ ἡσυχίᾳ ἢ ἐν οἰαδήποτε μορφῇ δράσεως ἐν τῷ κόσμῳ. Τὸ πόσον θεμελιώδης προϋπόθεσις εἶναι τὸ λατρευτικὸν φρόνημα καὶ ἤθος, διὰ τὸ νὰ βιώσῃ ὁ πιστὸς τὰ πάντα αὐθεντικῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ ὑπογραμμίζει ὁ συγγραφεὺς ἤδη εἰς τὴν εἰσαγωγικὴν παράγραφον τοῦ βιβλίου του: «Δὲν ἔχει ἡ θεολογία δική της φιλοσοφία, ἡ πνευματικότης δική της νοοτροπία, ἡ διοίκηση δικό της σύστημα, ἡ ἀγιογραφία δική της σχολή. Ὅλα ἀναδύονται ἀπὸ τὴν ἴδια κολυμβήθρα τῆς λειτουργικῆς ἐμπειρίας. Ὅλα συλλειτουργοῦν τριαδικά, προσάδοντα τὸν τρισάγιο ὕμνο μὲ τὴ δική τους γλῶσσα» (σ. 7). Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς αὐτὸν προβαίνει ὁ Ἀρχιμ. Βασίλειος καὶ εἰς τὴν ἀκόλουθον βαρυσήμαντον παρατήρησιν: «Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ καταχώρηση μέσα στὰ συμβολικὰ καὶ δογματικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Λειτουργιῶν τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, μὲ ὅλη τὴν τυπικὴ τους διάταξη καὶ τὸν τρόπο τῆς ἱεουργίας τους» (σ. 19). Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἔντονος πάντοτε ἡ συνείδησις τῆς μνημονευθείσης πηγαίας ἐνότητος εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς, τότε εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτελέσῃ ἢ βιώσῃ τι ὀρθόδοξως, δηλ. γνησίως, ὁ πιστὸς, διότι ὅσον φιλότιμοι καὶ ἂν εἶναι αἱ προσπάθειαι του, ὅσον θερμὸς ζῆλος καὶ ἂν τὸν πυρπολῇ, ἢ αἵρεσις ὑπείσέρχεται ἀσυναισθήτως εἰς τὴν ζωὴν του: «Στὴν περίπτωσιν πού ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ζοῦμε μιὰ δική μας ἄνευ πνευματικῆς ζωῆς καὶ παράλληλα ἀσχολούμεθα μὲ τὴ θεολογία, δὲν κάνομε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐφαρμόζωμε στὴ ζωὴ μας τὸ νεστοριανισμὸ μὲ τὴν οὐδέτερη ἔνωση δι' ἀπλῆς ἐπαφῆς τῶν δύο φύσεων» (σ. 25).

Ἄλλὰ διὰ τὸ νὰ διατηρηθῇ πάντοτε ἄρρηκτος ἡ ἐνότης τοῦ ὁμοουσίου ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς, οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῇ ὁ πιστὸς τὴν ἱεράν διαλεκτικὴν Σταυροῦ καὶ Ἀναστάσεως, θανάτου καὶ ζωῆς. Αὐτὸς εἶναι ὁ πνευματικὸς ἄξων περὶ τὸν ὁποῖον κινεῖται καὶ τελεσιουργεῖται τὸ μυστήριον τῆς ἐνότητος. Τὰ πάντα λυτροῦνται σταυρούμενα καὶ ἀφθαρτοποιοῦνται θανατούμενα: «Ἡ ζωὴ πού δὲν ἔχει τίς ἄπειρες, τίς ἀπεριόριστες διαστάσεις τοῦ θανάτου, εἶναι νέκρα καὶ θάνατος» (σ. 104).

Ἰπομνηματίζων ἐκτενέστερον τὰ παράδοξα τῆς ἱερᾶς ταύτης διαλεκτικῆς Σταυροῦ καὶ Ἀναστάσεως, ὅχι ὅμως συλλογιστικῶς ἀλλ' ἐκ τοῦ πλουσίου βιώματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἀθωνικῆς ἀσκήσεως, καταθέτει ὁ Μοναχὸς - συγγραφεὺς συγκλονιστικὴν ὁμολογίαν εἰς τὴν «μωρίαν τοῦ Σταυροῦ», ἡ ὁποία πάντοτε παραμένει πρόκλησις καὶ σκάνδαλον διὰ τὴν τρέχουσαν λογικὴν τοῦ κόσμου τούτου: «Βλέπομε πῶς ἡ προσφορὰ εἶναι αὐξηση, ἢ κένωση πλήρωμα, ἢ ταπείνωση δόξα» (σ.

93). Ἡ ὁμολογία ὁμῶς αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς ἐκφράζουσα τὸ βαθύτερον ἦθος τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ ἀπλῶς, ὡς μιᾶς εἰδικῆς τάξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δὲν πρόκειται οὐδὲ ἐνταῦθα περὶ τοῦ μέρους, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὅλου. Αὐτὸς ὁ τρόπος θεωρήσεως τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἀπλῶς μία περισσότερον πνευματικὴ στάσις, ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἠθικιστικῶς εἰς τὴν εὐδαιμονιστικὴν ἀδηφαγίαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου τῆς λεγομένης «καταναλωτικῆς κοινωνίας». Εἶναι ὁ μόνος ἀληθής, δηλ. ὁ μόνος ἀλάθητος τρόπος δυνατότητος ζωῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον: «Ἔτσι τὸ ex cathedra τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀπ' ὅπου ἀποφαίνεται ἀλαθῆτως, εἶναι τὸ ἐκ τοῦ σταυροῦ» (σ. 74).

Ἰπὸ τὸ πρῖσμα τῆς διαλεκτικῆς Σταυροῦ καὶ Ἀναστάσεως ἐξετάζει ὁ Ἡγούμενος Βασίλειος πέντε κεντρικοὺς θεολογικοὺς τόπους εἰς ἀνάλογα κεφάλαια, ἧτοι τὴν θεολογίαν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν, τὴν θείαν Λειτουργίαν, τὴν Εἰκόνα καὶ τὴν πνευματικότητα. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ὑπὸ τοὺς πέντε τούτους γενικοὺς θεολογικοὺς τόπους καθίσταται δυνατὸν νὰ ἐξετασθοῦν πᾶσαι αἱ ἐκφάνσεις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει ἐν προκειμένῳ μεγαλυτέραν σημασίαν δὲν εἶναι ἡ θεματολογικὴ αὐτὴ πληρότης καὶ ὀλοκληρία, ὅσον ἡ ἐπιτυχεστάτη κατάδειξις τῆς ἐσωτερικῆς ταυτότητος τῶν ἐπὶ μέρους τούτων λειτουργιῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, διὰ διαφόρων μέσων ἀπεργαζομένων τὴν φανέρωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος. Διότι, πράγματι, διὰ νὰ εἶναι Ὁρθόδοξοι αἱ ἐπὶ μέρους ἐκφάνσεις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζωῆς, δὲν ἀρκεῖ αὐταὶ νὰ εἶναι συμπληρωματικαὶ ἀλλήλων ἐξ ἐπόψεως ἐκφραστικῶν μέσων καὶ ἱκανοποιήσεως ἐπὶ μέρους ὀργανικῶν ἀναγκῶν, ἀλλ' ἐν ταύτῳ δεόν νὰ εἶναι αὐταὶ ὁμόλογοι ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς ἀλλήλας, ἀφ' ἐτέρου δὲ πρὸς τὸ τριαδικὸν πλήρωμα τῆς ἐνότητος, ὅτε καὶ μόνον θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὁμολογία πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν. Ἐπὶ τοῦ κρισιμωτάτου τούτου σημείου τὸ δογματικὸν κριτήριον δίδεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν πλέον ἀπερίφραστον καὶ ριζικὴν αὐτοῦ μορφήν: «Ἡ ἀπώλεια τῆς τριαδικῆς συνειδήσεως σημαίνει ἔκπτωση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν» (σ. 61).

Βεβαίως εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς συντόμου κριτικῆς παρουσιάσεως τοῦ βιβλίου, ὡς ἡ παροῦσα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συζητηθοῦν λεπτομερέστερον αἱ ἀρεταὶ καὶ ὠρισμένοι ἀδυναμίαι τοῦ ἔργου (αἱ τελευταῖαι αὐταὶ ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὸ γλωσσικὸν μέρος). Πάντως καὶ ἐκ μόνων τῶν ἐκτεθέντων ἐνταῦθα ἐγένετο, ἐλπίζομεν, σαφές ὅτι ὁ Ἡγούμενος Βασίλειος διὰ τοῦ πρώτου τούτου βιβλίου τοῦ ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὸ ἐν οὐ ἔχομεν χρεῖαν, ἧτοι τὸν ἀκραιφνῶς Ὁρθόδοξον τρόπον τοῦ θεολογεῖν, ἔστις βεβαίως δὲν εἶναι ὁ ἀναλυτικὸς τῆς σχολαστικῆς σκέψεως,

ἀλλ' ὁ συνθετικὸς τῆς λατρευτικῆς βιώσεως. Τὸ ὅτι δὲ μόνον διὰ τοῦ τρόπου τούτου τίθεται εἰς θεολογικὴν λειτουργίαν ὁ σύνολος ἄνθρωπος, διὸ καὶ δύναται νὰ ἀπευθυνθῇ εἰς τὸν σύνολον ἄνθρωπον, τοῦτο, ὡς γνωστόν, ἐδίδαξαν ἐμπράκτως καὶ τελεσιδίκως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοὺς ὁποίους τὸ θεολογεῖν μακρὰν καὶ ἐρήμην τοῦ Οὐσιαστηρίου θὰ ἀπετέλει ἀληθῶς ἀπαράδεκτον μονοφυσιτισμόν. Εἶθε ἢ ἐκ τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους προερχομένη αὕτη νεοπατερικὴ φωνὴ νὰ τύχη τῆς δεούσης προσοχῆς ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἀκόμη παρ' ἡμῖν ὄτα ἀκούειν.

Μητρ. Μιλητουπόλεως ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ